Cəfər Cəfərov – 110

Milli məfkurənin ədəbi mücahidi

Görkəmli teatrşünas, tənqidçi, ictimai xadim, Əməkdar incəsənət xadimi Cəfər Cəfərov səmərəli ədəbi-elmi və dövləti fəaliyyəti ilə tanınmış ziyalılardan olub. Azərbaycan milli teatrşünaslığın inkişaf yönlərinin konseptual elmi məcraya düşməsində onun xidmətləri danılmazdır. Gördüyü dəyərli işlərin həcmi yaşadığı 69 illik ömrün çərçivəsinə sığmayıb.

Cəfər Cəfərov 1914-cü il sentyabrın 7-də Bakıda tacir ailəsində anadan olub. Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirib və 2 il müəllim işləyib. Sonra Moskvadakı Andrey Bubnov adına Pedaqoji İnstitutun ədəbiyyat fakültəsinə daxil olub. Ali təhsilli mütəxəssis Bakıya qayıdaraq, hərəsində 1 il olmaqla Akademik Milli Dram Teatrında ədəbi hissə müdiri, "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında ssenari şöbəsinin müdiri, daha sonra "Ədəbiyyat" qəzetində tənqid şöbəsinin müdiri, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının məsul katibi vəzifələrində çalışıb. Bir ara Moskvanın "Pravda" qəzetinin Azərbaycan üzrə müxbiri olub. Azərbaycan KP MK-da şöbə müdiri, mədəniyyət nazirinin müavini, ali məktəblərdə müəllimlik edib, Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilib. Bir sıra teatrşünas alimlərin yetişdirilməsinə, kino və teatr sənətinə aid tədqiqatlar aparılmasına rəhbərlik edib. Eyni zamanda 1967–1972-ci illərdə Azərbaycan KP MK-nın İdeoloji iş üzrə katibi vəzifəsini icra edib.

... Teatrın, dramaturgiyanın tarixi-nəzəri problemlərinə dair sanballı əsərlər yazıb. Bu baxımdan Hüseyn Ərəblinskinin, İsmayıl Hidayətzadənin, Həqiqət Rzayevanın, Mehdi Məmmədovun, Tofiq Kazımovun, Abbasmirzə Şərifzadənin, Rza Təhmasibin yaradıcılıqları barədə elmi məqalə və monoqrafiyalarını qeyd etmək olar. O, Akademik Milli Dram Teatrının tarixini fundamental şəkildə araşdırıb və həmin mövzuda bir neçə kitab çap etdirib. Azərbaycan və bir sıra rus teatrlarının ən maraqlı tamaşalarına resenziyalar yazıb.

Onun elmi əsərləri mövzuya dərin bələdliyindən, tarixi və elmi faktları sistemləşdirmək və əhatəli təhlil etmək bacarığından soraq verir. Alimin "Hacı Qara", "Azərbaycan dramaturgiyası", "Dramaturgiya və teatrımızın yeni yüksəlişi uğrunda", "Yüksək keyfiyyətli dramaturgiya uğrunda", "M.F. Axundov və teatr", "Nəcəfbəy Vəzirov", "Vilyam Şekspir", "Cavid teatrı", "Cəfər Cabbarlı", "Dramaturgiyada yüksək sənətkarlıq uğrunda", "Naxçıvan teatrı", "Antoni və Kleopatra", "Təklik faciədir", "Yalansız", "Teatrda müasirlik" kimi yazıları, "M.F.Axundovun dramaturgiyası", "Azərbaycan teatrı" adlı monoqrafiyaları aktuallığı ilə seçilib.

C.Cəfərov milli teatr mədəniyyətimizin sınaqlarla dolu yaranış dövrünü, 1873–1905-ci illəri "Azərbaycan teatrının doğuluşu və təşəkkülü" kimi səciyyələndirir. 1873-cü il mart ayının 10-da milli teatrımız "Lənkəran xanının vəziri" tamaşası ilə həyata qədəm qoyub. C.Cəfərov bunu konkret faktlarla sübut etmək üçün yazıb ki, M.F.Axundovun arxivindən əldə edilən afişa, o zaman Tiflisdə rus dilində nəşr olunan bir müxbir yazısı, tamaşa üçün icazənin alınması ilə bağlı bir sıra rəsmi sənədlər martın 10-da Bakıda səhnəyə qoyulmuş ilk tamaşanın, həqiqətən, "Lənkəran xanının vəziri" olduğunu təsdiqləyir.

Teatrşünas-alim yazılarında XIX əsrin 70-ci illərində Azərbaycan şəhərlərində səhnəyə qoyulan tamaşalar barədə məlumatın az olduğunu təəssüf hissi ilə qeyd edib. Eyni zamanda, 1875-ci ildə Qubada, 1879-cu ildə isə Şəkidə səhnələşdirilən tamaşalar haqqında məlumatın olduğunu diqqətə çatdırıb. XX əsrdən bəhs edərkən artıq bu ərəfədə Azərbaycan teatrında bir sıra mühüm nailiyyətlərin əldə olunduğunu göstərib. "Bu nailiyyətlərdən önəmlisi o idi ki, Ə.Haqverdiyevin və C.Zeynalovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan teatrında mübazirə aparan az-çox əzmli bir aktyor kollektivi təşəkkül tapır, ikincisi, "Nadanlıq", "Bəxtsiz cavan", "Müsibəti-Fəxrəddin", "Müfəttiş", "Evlənmə", "Otello" və bu kimi digər yeni orijinal və tərcümə əsərləri teatrın repertuarını zənginləşdirir, üçüncüsü, teatrın yaradıcılıq imkanlarının daha geniş vüsət alması bütün yaradıcı qüvvələrin bir təşkilat içərisində birləşməsi zərurətini ortaya qoyur".

Müəllifin sonrakı mərhələlərə aid araşdırmaları da bu sahəni öyrənənlər üçün əsl tədris vəsaiti, dərslik səciyyəsi daşıyır. 20–30-cu illəri, İkinci Dünya müharibəsi dövrünü və sonrakı illəri əhatə edən bölümlər teatr tariximizə işıq tutmaq baxımından əsl fədakarlıq nümunələridir. "Müasirlik yolları ilə" adlı təqdim edilən 1953–1967-ci illəri C.Cəfərov Azərbaycan teatrının ən mürəkkəb dövrü kimi səciyyələndirib, bunun obyektiv və subyektiv səbəblərinin olduğunu iddia edib. Teatrşünas-alim Ələsgər Ələkbərovun, Səməd Vurğunun, Mehdi Hüseynin, Cabbar Məcnunbəyovun dünyalarını dəyişməsinin milli səhnə sənəti üçün ağır itki olduğunu bildirib, amma bu itkilərlə bərabər, teatrın nailiyyətlər qazandığını da oxucuların nəzərinə çatdırıb.

Xalq yazıçısı Anar unudulmaz alim haqqında deyib: "O, Vətənə, millətə hər zaman sadiq bir ədib olub. Mirzə Fətəli Axundov haqqında geniş tədqiqatları var. Mənim onun haqqında "Sənət yanğısı" adlı essem çıxıb. Həmin essedə Cəfərovun yaradıcılığından, Azərbaycan teatr sənətinin tarixini yazan çox dəyərli monoqrafiyalar müəllifi kimi barəsində geniş yazmışam. Cəfər müəllim atam Rəsul Rza ilə yaxın dost olub. Rəsul Rza Yazıçılar Birliyinin sədri olanda Cəfər Cəfərovu dəvət edərək bu təşkilatda katib vəzifəsinə təyin edib. Cəfərov həm də universitetdə mənim müəllimim olub. Diplom işimin rəhbəri idi... Atamla yaxın olduğundan, hər zaman evlərinə gediş-gəlişimiz olub. Onun xəstə yatağında tez- tez yanına gedərdim. Cəfər bəyin Vətən eşqi xəstə yatağında belə onu hər zaman narahat edirdi. Təbrizi xatırlayırdı və mənə deyirdi ki, o şəhəri paytaxt görmək istəyirəm".

Cəfər Cəfərov 1973-cü ildə, elə anadan olduğu sentyabr ayında dünyasını dəyişib. Məzarı Bakıdakı Fəxri Xiyabandadır. Tez-tez qədirbilənliklə yad edilir, məzarının üstündən tər güllər əskik olmur. Həyat yoldaşı Zibeydə Əzizbəyova botanika üzrə elmlər doktoru, professor olub. Ömür-gün dostunun həm fərəhli, həm də acılı günlərinə şəriklik edib...

Nəhayət, onu da qeyd edək ki, M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada böyük cəfakeş alim Cəfər Cəfərovun anadan olmasının 110 illiyi münasibətilə kitab sərgisi açılıb. Bu günlər ora yolu düşənlər "Cəfər Cəfərov – 110" adlanan sərgidə onun müəllifi olduğu əsərlər, tərcümələri, tərtib və redaktə etdiyi kitabları ilə tanış olurlar. Həmçinin Cəfər Cəfərovun həyat və yaradıcılığı haqqında yazılan ədəbiyyatlar Azərbaycan və xarici dillərdə nümayiş etdirilir. Bir həftə davam edəcək sərgi insanın cismani yoxluğundan sonra onun yadigar qoyduğu irsin yaşatdığını təsdiqləyir.

Ə.DOSTƏLİ
XQ